

Grzegorz Jasiński

Olsztyńskie obchody 750-lecia diecezji warmińskiej

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2-3, 373-376

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Grzegorz Jasiński

Olsztyńskie obchody 750-lecia diecezji warmińskiej

Życie naukowe Olsztyna w roku 1993 niewątpliwie zdominowały obchody 750-lecia założenia diecezji warmińskiej. Główne zadanie nadania tej rocznicy odpowiedniej rangi, od strony naukowej, wzięł na siebie Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. W związku z tym przygotowano specjalny cykl wykładów pod wspólnym tytułem „750 lat diecezji warmińskiej”, jego współorganizatorem był Olsztyński Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego. Rozpoczął go 29 stycznia, stanowiący formę ogólnego wprowadzenia w tematykę, wykład ks. arcybiskupa metropolity warmińskiego dr. Edmunda Piszczka pt. „Zmienne losy diecezji pruskich”, w którym referent w sposób chronologiczny przedstawił organizacje kościelne na ziemiach pruskich od wprowadzenia chrześcijaństwa po dzień dzisiejszy. 26 lutego miał miejsce wykład ks. prof. dr. hab. Mariana Borzyszkowskiego „Kanonicy kapituły warmińskiej”, miesiąc później, 22 marca, dr Jerzy Sikorski zaprezentował „Osadnictwo na Warmii”. Kolejny referent przyjechał z Torunia. Był nim doc. dr hab. Jerzy Dygdała, który mówił o „Biskupie Adamie Stanisławie Grabowskim i jego udziale w życiu publicznym (1741—1766)”. Kwiecień przyniósł referat mgr. Andrzeja Rzempołuha „Architektura sakralna na Warmii” (6 kwietnia) i ponownie odczyt (19 kwietnia) ks. arcybiskupa Edmunda Piszczka, tym razem na temat nieco wybiegający poza lokalne zagadnienia: „Próba zjednoczenia chrześcijan w 1645 w Toruniu (Colloquium Charitativum)”. Przed wakacjami ze słuchaczami spotkał się jeszcze ks. dr Roman Bodański wracając w swoim referacie „Kwestia państwa kościelnego a misje w Prusach w XIII wieku” do początków istnienia diecezji.

15 września ks. prof. dr hab. Alojzy Szorc przedstawił temat „Hozjusz a innowiercy”. W 1993 r. ukazała się drukiem w ramach serii „Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego” praca ks. dr. Andrzeja Kopiczki *Ustrój i organizacja diecezji warmińskiej w latach 1525—1772*. Spotkanie z jej autorem (8 października) przekształciło się w dyskusję nad perspektywami badań nowożytnych dziejów Warmii. Cykl zamknął mgr Wiktor Knercer odczytem „Krajobraz historyczny Warmii” (20 grudnia).

Ton obchodom 750 rocznicy diecezji warmińskiej nadały jednak większe imprezy. W dniach 26 i 27 kwietnia w Wyższym Seminarium Duchownym odbyło się Metropolitalne Sympozjum Wojciechowe, stanowiące zarazem IV Colloquia Mediaevalia, oraz X Warmińskie Dni Duszpasterskie. Wzięli w nich udział wygłaszając referaty, prelekcje bądź uczestnicząc w dyskusji, m.in. profesorowie Gerard Labuda, Helena Kłopotka, Brygida Kürbis, Łucja i Jerzy Okuliczowie, Stanisław Mielczarski, siostry Urszula Borkowska i Aleksandra Witkowska. W trakcie sympozjum miały miejsce wyjazdy do miejsc związanych z pruską misją św. Wojciecha.

W ramach XIV Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej w Olsztynie (30 maja — 6 czerwca), który również stanowił integralną część obchodów, wygłoszono wiele prelekcji. Ks. dr Jacek Jezierski omówił „750 lat chrześcijaństwa na Warmii”, prof. dr hab. Stanisław

Achremczyk przedstawił sylwetkę „Ignacego Krasickiego – poety, powieściopisarza, biskupa warmińskiego”, zaś ks. arcybiskup Edmund Piszcz „Świadomość narodową Polaków na tle dziejów”. Dr Kamila Wróblewska zaprezentowała „Średniowieczną sztukę na Warmii”, a ks. dr hab. Alojzy Szorc syntetycznie ujął „Dzieje chrześcijaństwa warmińskiego”.

W obchody 750-lecia istnienia diecezji wpisała się także sesja kopernikańska. Akurat w 1993 r. przypadła 450 rocznica śmierci Mikołaja Kopernika. W związku z tymi jubileuszami Olsztyńskie Forum Naukowe, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyńskie Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne, Muzeum Warmii i Mazur oraz Fundacja im. Mikołaja Kopernika we Fromborku zorganizowały w dniach 20 – 22 maja sesję „Mikołaj Kopernik – kanonik, astronom, lekarz. W 450 rocznicę śmierci (1543–1993)”. 20 maja przed południem w salach kopernikańskich Muzeum Warmii i Mazur wysłuchaliśmy odczytów prof. dr hab. Wilhelminy Iwanowskiej „Mikołaj Kopernik – osobowość i dzieło” oraz dr. Jerzego Sikorskiego „Mikołaj Kopernik w Olsztynie”. Po południu w Ośrodku Badań Naukowych odbyły się odczyty prof. dr. Jerzego Dobrzyckiego „Astronomia kopernikańska w świetle osiągnięć współczesnej astronomii”, ks. prof. dr. hab. Alojzego Szorca „Mikołaj Kopernik w kapitule warmińskiej”, prof. dr. hab. Mariana Biskupa „Kopernik na zjeździe stanów Prus Królewskich w Grudziądzu w marcu 1522 roku”, a także dr. Zenobiusza Bednarskiego „Kopernik jako lekarz”. Wieczorem zebrani przenieśli się do planetarium, aby tam wysłuchać wystąpienia mgr. Kazimierza Schilinga „Jak udowodniono słuszność kopernikanizmu” i dr. Jadwigi Białej „Współczesne granice Wszechświata”. Dzień zakończyła projekcja astronomiczna. 21 maja uczestnicy seminarium spotkali się w Ośrodku Badań Naukowych, by ponownie wysłuchać dr. Jerzego Sikorskiego, tym razem omawiającego „Organizację pracy badawczej i warsztatu naukowego Mikołaja Kopernika”. Następnie wystąpili: prof. dr hab. Jerzy Hull – „Paradygmat ekologiczny a przewrót kopernikański”, dr Andrzej Kempfi – „Między Fromborkiem a Królewcem. Mikołaj Kopernik a książę Albrecht Pruski”, dr Władysław Szczepański – „Epidemie na Warmii w czasach Kopernika” i mgr Bogdan Radzicki – „Usytuowanie człowieka w kosmosie w filozofii XV wieku”. Ostatni dzień sesji (22 maja) odbył się we Fromborku, gdzie po zwiedzeniu wzgórza katedralnego, fachowo oprowadzeni przez mgr. Bogusławę Chorostian, jej uczestnicy w dawnym szpitalu św. Ducha wysłuchali ks. dr. Andrzeja Kopiczki przybliżającego „Szpitalnictwo warmińskie w czasach Kopernika”, Pawła Sobotki mówiącego o „Zaćmieniu słońca i księżyca w badaniach Mikołaja Kopernika” i mgr. Andrzeja Rzempołucha omawiającego „Krajobraz artystyczny Warmii u schyłku średniowiecza”.

Do obchodów włączyli się również przedstawiciele mniejszości niemieckiej i Warmiacy żyjący poza swoim rodzinnym krajem. 10 lipca w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie odbyło się, w obecności ponad 400 gości, w tym wielu przybyłych z Niemiec, uroczyste spotkanie zorganizowane przez Ermländisches Landvolk e.V. i wszystkie stowarzyszenia mniejszości niemieckiej z Warmii i Mazur. Główny referat pt. „Lud boży na drodze 750 lat diecezji warmińskiej” wygłosił ks. prałat dr Wilhelm Kunze, prof. dr hab. Janusz Jasiński mówił o „Niemiecko-polskiej współpracy”, zaś dr Robert Traba o „Zadaniach i współpracy kulturalnej grup narodowościowych na Warmii”. Natomiast między 22 a 26 października miało miejsce spotkanie zorganizowane przez „Prussia Gesellschaft” z Münster i Olsztyńskie Stowarzyszenia Mniejszości Niemieckiej. I w nim wzięli udział niemieccy i polscy historycy. Mgr Reinhold Grunenberg wygłosił odczyt „Prusowie – przodkowie wschodnioprusaków”, dr Józef Włodarski „Konrad Mazowiecki i Zakon Krzyżacki”. Mgr Rafał Wolski przedstawił „Pierwsze trzysta lat biskupstwa warmińskiego – ustrój a początki specyfiki warmińskiej”, a mgr Brunhild Roschanski

„Rozwój struktury ludności Warmii i Mazur od czasów krzyżackich do początku XX wieku”. Obrady uzupełniły wyjazdy do Lidzbarka Warmińskiego i Krosna oraz Świętej Lipki i Reszla.

23 - 24 września miała miejsce konferencja „Barok na Warmii”, zorganizowana przez Ośrodek Badań Naukowych, Stowarzyszenie Historyków Sztuki (Sekcja w Olsztynie) i Klasztor Ojców Jezuitów w Świętej Lipce. Pierwszy dzień związany był z dziejami świętolipskiego sanktuarium, tam też toczyły się obrady, które otworzyło wystąpienie prof. dr. hab. Józefa Poklewskiego: „Warmińskie zespoły pielgrzymkowe”, po nim ks. prof. dr. hab. Alojzy Szorc zapoznał słuchaczy z sylwetką „Stefana Sadorskiego — fundatora Świętej Lipki”. Mgr Elżbieta Jelińska przedstawiła „Ikonografię Świętej Lipki w sztuce”, zaś prof. dr. hab. Stanisław Achremczyk „Świętą Lipkę jako miejsce spotkań politycznych w XVIII wieku”. W powojenne czasy przeniosła słuchaczy mgr Joanna Szydłowska mówiąca o Świętej Lipce w reportażu polskim po 1945 roku. Czas po przerwie obiadowej oddano do dyspozycji historykom sztuki i konserwatorom. I tak wystąpili o. dr. Jerzy Paszcenda z tematem „Prace konserwatorskie w Świętej Lipce prowadzone w XIX i XX wieku”, mgr Maria Zakrzewska z „Konserwacją rzeźby kamiennej”, zaś na koniec mgr Marian Dobrawa omawiał prace prowadzone nad „Konserwacją organów”. Drugiego dnia uczestnicy konferencji przenieśli się do sali odczytowej Ośrodka Badań Naukowych w Olsztynie. Wystąpili: prof. dr. hab. Stanisław Achremczyk z referatem „Między Prusami Królewskimi a Prusami Książęcymi”, prof. dr. hab. Marian Karpowicz przedstawił „Związki rzeźbiarzy warmińskich ze środowiskiem artystycznym Warszawy w pierwszej połowie XVIII wieku”, prof. dr. hab. Krystyna Stasiewicz „Kulturę umysłową Warmii w czasach baroku”, zaś ks. prof. dr. hab. Alojzy Szorc „Społeczeństwo Warmii w dobie baroku”. Ks. dr. Andrzej Kopiczko omówił „Szkolnictwo na Warmii w XVII i XVIII wieku”. Ponownie wystąpili też historycy sztuki. Mgr Andrzej Rzempoluch omówił „Architekturę warmińską w XVII wieku”, a mgr Karol Guttmejer „Zespół pielgrzymkowy w Krośnie k. Ornety. Fazy budowy w XVIII wieku oraz zagadnienia inspiracji architektonicznych i autorskich”. Mgr Iwona Kluk zakończyła obrady referatem: „Warsztat malarski w Lidzbarku Warmińskim 1650—1700”.

Ukoronowaniem obchodów była dwudniowa (9—10 listopada) sesja „Warmia — 750 lat dziejów Kościoła (1243—1993)”, przygotowana z dużym rozmachem, a odbywająca się w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego „Hozjanum” w Olsztynie-Redykajnach. Organizatorem był Ośrodek Badań Naukowych, któremu towarzyszyła tym razem Pracownia Hozjańska przy Kurii Metropolitalnej Diecezji Warmińskiej, zaś honorowy patronat objął ks. arcybiskup Edmund Piszcz. Program ułożono chronologicznie. Pierwszego dnia dominowały referaty ukazujące dzieje Warmii do roku 1772, drugiego od czasów rozbiorów do dnia dzisiejszego. Z dwudziestu czterech zaplanowanych referatów licznie przybyli słuchacze, wśród których dominowali klerycy, wysłuchali dwudziestu jeden. Prof. dr. hab. Henryk Samsonowicz w referacie „Synkretyzm chrześcijaństwa w Prusach w średniowieczu” naszkicował klimat duchowy panujący na terenach, na których rozciągały się pruskie diecezje, szczególnie akcentując społeczną rolę Kościoła. Dr. hab. Krystyna Melkowska w wystąpieniu „Chrystian jako misyjny biskup Prus” wysunęła nowe hipotezy badawcze dotyczące jego pochodzenia i działalności. Ks. prof. dr. hab. Bolesław Kumor omawiając „Historyczną geografie kościelną diecezji pruskich (1243—1993)” próbował wskazać na zmieniające się na przestrzeni wieków miejsce diecezji w hierarchii polskiego Kościoła. Jednocześnie dobitnie przedstawił słuchaczom, jak zawodne mogą być wszelkie źródła statystyczne. Prof. dr. hab. Stanisław Achremczyk w wystąpieniu „Biskupi warmińscy prymasami Polski” zaprezentował sylwetki sześciu biskupów, którzy dostąpili tej najwyższej w polskim Kościele godności: Wacława Leszczyńskiego, Jana Stefana Wydźgi, Michała Radziejewskiego, Teodora Potockiego,

Ignacego Krasickiego i Józefa Glempa. Oficjalną sądu biskupiego w Olsztynie, ks. dr Roman Bodański, ukazał „Przynależność metropolitalną diecezji warmińskiej”, przez większą część swoich dziejów podlegającą kościelnie bezpośrednio stolicy Apostolskiej jako diecezja exempta. Ks. prof. dr hab. Alojzy Szorc przedstawił „Wybór biskupów warmińskich w teorii i praktyce” wskazując, że zazwyczaj te dwie dziedziny niewiele miały ze sobą wspólnego. Siostra mgr Gerarda Śliwińska opowiedziała o losach „Zgromadzenia sióstr św. Katarzyny na Warmii”, a ks. dr Andrzej Kopiczko w syntetyczny sposób przedstawił „Diecezjalne duchowieństwo warmińskie w latach 1525—1772”. Ks. prof. dr hab. Henryk Damian Wojtyśka, wykorzystując mało znane źródła, wygłosił referat „Diecezja warmińska w świetle procesów informacyjnych nuncjuszy apostolskich w Polsce przedrozbiorowej”.

Porozbiorowymi dziejami Warmii zajął się ks. prof. dr hab. Marian Borzyszkowski. W referacie „Kapituła warmińska w latach 1772—1945 zajął się głównie jej działalnością na polu religijnym i naukowym. Prof. dr hab. Janusz Jasiński zwrócił uwagę na ograniczenie swobód Kościoła katolickiego na Warmii przez państwo pruskie i rozmaite uwarunkowania wpływające na relacje państwo—Kościół na Warmii w pierwszej połowie XIX w. Tytuł jego wystąpienia brzmiał: „Kościół warmiński od monarchii absolutnej do konstytucyjnej. Relacja państwo—Kościół”. Zagadnienia XIX-wieczne kontynuował dr hab. Hans-Jürgen Karp mówiąc o „Kościele warmińskim od kulturkampfu do wybuchu I wojny światowej”. Omówił trzy ważne problemy — działalność duszpasterską, położenie społeczno-polityczne Kościoła i zagadnienia językowe na południowej Warmii. Dr Robert Traba omówił „Diasporę katolicką w Prusach i ewangelicką na Warmii w XIX wieku” przedstawiając ich kształtowanie się i konflikty wyznaniowe, nie mające jednak szerszego zasięgu. Dr Bruno Riediger zajął się „Warmią w latach I wojny światowej”, ukazując reakcję ludności i administracji na okupację rosyjską, sytuację uciekinierów z terenów zajętych i rosyjskie okrucieństwa wobec ludności cywilnej. Ks. dr Bruno Reifferscheid swój referat „Biskup Maksymilian Kaller” poświęcił sylwetce ostatniego niemieckiego ordynariusza diecezji warmińskiej, jego postawie wobec władz hitlerowskich.

W powojenne dzieje diecezji wprowadził słuchaczy referat ks. bp. prof. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego „Diecezja warmińska w latach 1945—1972”, który zapoznał ich z okresem powojennej „dwuwładzy”, z okolicznościami reaktywowania kapituły, pochodzeniem duchownych, którzy przybyli na jej teren po wojnie, stosunkami z ewangelikami. „Stan prawny diecezji warmińskiej w latach 1972—1992” omówił ks. prof. dr hab. Tadeusz Pawluk. Dr Brigitte Poschmann opowiedziała o „Społeczności warmińskiej w Niemczech po 1945 roku”. Świadomość lokalnego pochodzenia była wśród nich bardzo silna i mimo że zostali rozproszeni po całym Niemczech, stosunkowo szybko nawiązali wzajemne kontakty. Niezwykle ważną rolę odegrał tu bp Maksymilian Kaller. Dodać należy, że miłym gestem wobec słuchaczy, zresztą niezwykle ciepło przez nich przyjętym, było wygłoszenie przez gości z Niemiec, dr Brigitte Poschman, dr Hansa-Jürgena Karpa i dr. Bruno Riedigera, swoich referatów w języku polskim.

Ks. dr Eugeniusz Sliwka w „Dziejach klasztoru oo. werbistów w Pieniężnie” omówił jego historię, kładąc nacisk na dzieje powojenne i prowadzoną obecnie przez zakon działalność misyjną. Mało znanego fragmentu powojennych dziejów Kościoła dotknął ks. mgr Andrzej Lesiński mówiąc o „Służbie wojskowej alumnów Seminarium Warmińskiego w latach 1963—1980”. Obrady zamknęło wystąpienie ks. dr Władysława Nowaka: „Problematyka ekumeniczna w dziejach diecezji warmińskiej”, dotyczyło ono głównie okresu powojennego.

Materiały z sesji „Barok na Warmii” i „Warmia — 750 lat dziejów Kościoła (1243—1993)”, według solennych obietnic składanych przez ich organizatorów, ukażą się drukiem.